

Proč jsou národní jazyky lepší než lámaná angličtina?

Rozhovor s rakouským profesorem bohemistiky Stefanem M. Newerklou

Stefan M. Newerkla přebírá v Praze medaili Josefa Dobrovského za zásluhy ve filologických a filozofických vědách

V jeho životě je podle něj řada náhod, které ho vedly ke studiu češtiny. Stal se jedním z nemladších profesorů pro jazykovědu západoslovanských jazyků v Institutu slavistiky Vídeňské univerzity, kde působí dodnes. S Akademií věd ČR je v úzkém kontaktu od roku 2013 jako externí člen Vědecké rady Akademie věd ČR. Patří k hrstce zahraničních hodnotitelů, kteří při hodnocení pracovišť Akademie věd v roce 2015 vedli rozhovory v češtině. „Čeština je pro mě hlavně o nalezení domova,“ říká Stefan M. Newerkla.

Vyrůstal jste ve Vitorazsku, jen 12 kilometrů od tehdejšího Československa. Jak jste se díval na zemi za ostnatým drátem?

Vitorazsko je zajímavý kraj, od dob Přemyslovců rozdělený mezi Čechy a Rakousko. Vždycky jsem měl zájem o to, co bylo na druhé straně. Krajina na obou stranách byla na první pohled stejná, ale otázka byla, proč jsme tam nemohli.

Jak vnímali uzavřené hranice do Československa Rakušané?

Byla to tak trochu ideologie. Na základní škole jsme se jezdili dívat na hraniční přechod do Gmündu. Ukazovali nám, jak si nás ti zlí, ozbrojení Češi nepřátelsky měří. Postupem času jsem se začal víc ptát a jako formu protestu jsem si na ruce napsal fixem ČSSR.

A po otevření hranic?

Hned jsem plánoval Československo navštívit. Navíc na gymnáziu jsem měl ruštinu, byli jsme dokonce partnerská škola školy velvyslanectví Sovětského svazu. Vždycky jsem se zajímal o východní země a slovanské jazyky.

Je pravda, že k češtině vás přivedla budoucí manželka?

To ještě chvíli trvalo. Zapsal jsem se do kurzu češtiny ÚJOP pražské Univerzity Karlovy, který se tenkrát konal v Mariánských Lázních. Moje budoucí žena tam pracovala jako pomocná učitelka češtiny a psala nám studentům krásné dopisy v češtině, které jsem si překládal. Byly to neuvěřitelné časy. Měl jsem tehdy jen maturitu a učil jsem němčinu zaměstnance tehdy ještě Československých drah. Uklízel jsem na Malé Straně, manželka pak měla brigádu v Klementinu, sedávali jsme tam spolu v šatně a povídali si. Bydlel jsem načerno na pražských studentských kolejích na Větrníku. Zamíloval jsem se do manželky i do Prahy.

Pak přišla Vídeňská univerzita?

Nejdříve jsem absolvoval civilní službu a pak jsem chtěl studovat ruštinu. Moje žena vystudovala rusistiku a psychologii, takže bylo zbytečné, aby byl v rodině další ruštinář. Řekla mi, abych zkusil češtinu a k tomu si vzal něco užitečného. Výběr padl na anglistiku a amerikanistiku. Nejprve jsem chtěl dokonce studovat v Innsbrucku, kvůli horám, ale nezbyla na mě kolej. Nakonec jsme si s manželkou našli byt ve Vídni a začal jsem studovat jazyky na Vídeňské univerzitě. Navázal jsem tak kontakty i na romanistiku a hungarologii.

Jaké mají lidé ve Vídni uplatnění po studiu slavistiky?

S dobrou kombinací jsou slovanské jazyky vždycky velké plus, to platí dodnes. V 90. letech jsem se opravdu živil víc češtinou než angličtinou. Po otevření hranic měli například ředitelé bank velký zájem o soukromé rychlokurzy češtiny. A samozřejmě dobře platili.

Proč mladí lidé v Rakousku studují slovanské jazyky?

Měli jsme studenty, kteří studovali slavistiku díky Václavu Havlovi. Často to bývá proto, že mají rodinné kořeny v České republice nebo české partnery. Zájem a znalosti jsou momentálně bohužel nízké. A ještě horší je to se znalostí Slovenska.

Počet studentů slavistiky se rok od roku zmenšuje. Jak chcete motivovat nové uchazeče o studium?

S kolegou plánujeme kampaň, diskusní pořad na Vídeňské ekonomické univerzitě. Chceme upozornit na to, proč je prestiž východních zemí tak nízká. Vědci často upřednostňují vydání své publikace v zahraničních, dobře znějících periodikách, ale publikovat v Naší řeči nebo Slově a slovesnosti má také svou váhu. Je to něco, čemu nerozumím. V kampani chceme ukázat důležitost péče o národní jazyky. O češtině chceme jednat v češtině a ne v angličtině. Někdy je to až legrační. Rakouští vědci mezi sebou raději mluví lámanou angličtinou než německy. Matematiku můžete ve Vídni studovat jen v angličtině. Zahraniční studenty nikdo nenutí, aby se učili německy.

Na čem pracujete v současnosti?

Máme velký grant na čtyři roky. O němčině v Rakousku. Zkoumáme všechny varianty němčiny v Rakousku a její vazby na jiné jazyky. Na západoslovanské jazyky, maďarštinu, turečtinu i jihoslovanské jazyky. Jedná se o velký cluster budující platformu o vícejazyčnosti v Rakousku.

Jak moc si je rakouská společnost vědomá historických vlivů slovanských jazyků na němčinu?

Někdo to ví, někdo to ignoruje a většinou se to asi neví vůbec. Kdysi jsme dělali pořad pro vídeňské rádio o českých příjmeních v Rakousku. Podle telefonního seznamu jsme volali lidem s jednoznačně česky znějícím příjmením. Ptali jsme se jich, jestli vědí, kde má jejich příjmení původ. Většina zcela odmítla, že by měli cokoliv společného s češtinou. Váhu předsudků jsem si nejvíc uvědomil, když se mě můj dědeček z Waldviertlu zeptal, jestli je se mnou všechno v pořádku, když jsem si vzal za ženu Češku. Přetrvávají v nás staré křivdy, a co je pozitivum v dějinách jednoho státu, je negativum v druhém. Občas je těžké lidem ukázat, že jsme všichni stejní, jen se na svět díváme z různých pohledů. Přitom i moje příjmení je českého původu, od slova nevrlý.

Kromě češtiny a angličtiny mluvíte i maďarsky a slovensky. Jak se učíte tolik jazyků?

Mým mottem je, že nikdy není pozdě naučit se další jazyk. Když se mnou někdo mluvil v řeči, kterou jsem neznal, třeba maďarsky, vždycky jsem měl pocit, že to se mnou myslí

Tilman Berger a Stefan M. Newerkla

dobře. Navíc jazyky, které ovládám, jsou si mnohdy podobné, kromě maďarštiny. S češtinou mám štěstí díky manželce Češce a tchyně je zase Slovenka. Česky mluvíme i s našimi dětmi. Jezdíme na dovolenou do České republiky a posloucháme Radiožurnál.

Rozhovor vznikl v polovině října, kdy Stefan M. Newerkla přijel do Prahy, aby z rukou předsedkyně Akademie věd ČR Evy Zažímalové převzal medaili Josefa Dobrovského za zásluhy ve filologických a filozofických vědách.

Připojujeme úryvek z laudatia, jehož autorem je Martin Svatoš z Filozofického ústavu:

Kdyby mi někdo položil otázku, zda si opravdu myslím, že v profesoru Newerklovi ožívá duch Josefa Dobrovského (v době skonu velkého slavisty a bohemisty by tato akademická otázka asi zněla: *Utrum in doctissimo viro Stephano Michaele Newerkla genius Josephi Dobrowsky redivivus sit?*), pokládal bych tuto otázku za řečnickou, která nepotřebuje odpovědi, neboť je předem zodpovězena: Rozhodně ano (*Ita prorsus*). Přesto mi dovoluňte, abych se alespoň „pro forma“ pokusil na ni odpovědět více než dvěma slovy: Stejně jako v případě Dobrovského ani v rodině Stefana Newerkly se nehovořilo česky, nýbrž německy. Třebaže část Newerklových předků pocházela z jižní Moravy (o čemž ostatně svědčí jeho příjmení), a přestože vyrůstal v Dolním Rakousku v blízkosti českých hranic, čeština nebyla jeho první řečí, ani druhou, ba ani třetí. Ve Zwettlu navštěvoval humanisticky zaměřené gymnázium s latinou a řečtinou, kde se vyučovalo i ruštině...

...Osvojení si českého jazyka a kultury chápal spíše jako rozšíření poznatků o širší vlasti, která nekoresponduje se státními hranicemi. Vnímал podobné kulturní i sociální chování obyvatel jižní Moravy a Dolního Rakouska, podobné lidové zvyky a tradice, kde – řečeno jeho slovy – „krajina i kultura automaticky překračuje hranici“. Kdysi mi vyprávěl, jak si byl vědom nevýhody, kterou má ve srovnání s rodilým mluvčím ten, kdo si osvojuje nějaký národní jazyk až v dospělém věku a kdo nevstřebával jazyk a kulturu toho národa již od kolébky prostřednictvím národního folklóru, lidové slovesnosti, v báchorkách, pohádkách, pověstech a písních, a tak prý se

snažil tento deficit dohnat alespoň ex post, když četl svým dětem české pohádky...

...Ve své habilitační práci se zabýval jazykovými kontakty mezi češtinou, slovenštinou a němčinou, což obohatil dokladovým slovníkem jazykových výpůjček z němčiny v češtině a slovenštině (ostatně, přejatými slovy v češtině se zabýval i Josef Dobrovský, byť jen ve spisovné češtině a v jiném kontextu). Později se Newerkla vyjádřil, jak jej fascinovalo překrývání konkrétních jazykových jevů v češtině, např. v moravských nářečích, a v rakouské němčině. Jeho gramatické a lexikální znalosti češtiny a jejích dialektů i slangů dosáhly takové úrovně, že je schopen fundovaně poučit Brňany o vlivu brněnské či vídeňské němčiny na jejich hantec, stejně jako Vídeňany o lexikálních či syntaktických prvcích češtiny ve vídeňském nářečí...

...Z oboru západoslovanské jazykovědy publikoval práce týkající se tzv. areální lingvistiky a jazykové geografie (zajímá jej především střední Evropa jako jazykový areál), v kontaktové lingvistice rozšířil sledování rozvoje kontaktů mezi němčinou a slovanskými jazyky i o maďarštinu, setkáme se u něj i s pohledem historické sociolingvistiky, jeho studium školství a jazykového vyučování bylo již zmíněno, ve spolupráci s českými kolegy a kolegyněmi se zabývá i pozoruhodnými postavami z dějin svých oborů, tj. slavistiky a bohemistiky, dále se badatelsky zajímá o problémy národního obrození v českých zemích a podílu Vídně na počátcích českého národního obrození stejně jako o možnosti zařazení prací ve Vídni žijících filologů a historiků do konceptu dějin vzdělanosti (tzv. *historia litteraria*) 18. a počátku 19. století; nezapomíná ani na Slováky, když sleduje historii jejich národně uvědomovacího procesu. Z jeho teoretických jazykovědných studií je záhodno připomenout ještě práce o gramatikách západoslovanských jazyků, zvl. pak češtiny (odborníci hovoří o gramatikologii a gramatikografii). Z jeho pedagogické praxe mu vyplynula potřeba sepsání učebnic, skript a cvičebnic moderní češtiny...

...V čem se však Stefan Newerkla podstatně liší od svého velkého předchůdce, je jeho povaha. Mladý Dobrovský ve své nelítostné nekompromisnosti neváhal napadat a urážet své starší kolegy, pokud byl přesvědčen o jejich vědecké nekompetentnosti. Naproti tomu laskavý Newerkla, jakkoli se v latinské korespondenci podepisuje jako *Stephanus Michael Morosus*, celou svou bytostí popírá ono příslovečné klišé „*nomen omen*“, je vždy příjemný společník, laskavý spolupracovník, kolega plný pochopení a empatického přístupu k ostatním, což ovšem neznamená, že by slevil z vědeckých nároků nebo že by mlčky přecházel byrokratické nesmysly nadřazených orgánů...

...Asi takto bych tedy ve stručnosti odpověděl na otázku, zdali v Newerklových slavistických a bohemistických pracích ožívá duch Josefa Dobrovského. Předání Dobrovského medaile profesoru Newerklovi je „slavností rakousko-české lingvistiky“, resp. filologie. Blahopřejme mu k zasluženému ocenění a poděkujme mu za jeho práci pro bohemistiku i pro české humanitní vědy vůbec a v neposlední řadě mu vyslovme dík za jeho propagaci české kultury.